

**MAMLAKATIMIZDA ONALAR VA BOLA HUQUQLARINI HIMOYA
QILISH HAMDA ULARGA PSIXOLOGIK YORDAM TURLARI*****Kushakova Barno Komilovna****Urganch texnologiyalar universiteti magistranti*

Annotatsiya: O'zbekiston Respublikasida onalar va bolalar huquqlarini himoya qilish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biridir. Ularning huquqlarini ta'minlash va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash bo'yicha qonuniy hujjatlar ishlab chiqilib, amaliyotga joriy etilmoqda. Onalar va bolalarga tibbiy xizmat ko'rsatish, ijtimoiy kafolatlar berish hamda psixologik yordam ko'rsatish muhim ahamiyat kasb etadi. Maxsus markazlar, ishonch telefonlari va maslahat xizmatlari tashkil etilgan. Ta'lim muassasalarida psixologik treninglar va maslahatlar o'tkazilmoqda. Shuningdek, onlayn platformalar orqali masofaviy psixologik yordam ko'rsatish tizimi ham rivojlanmoqda. Ushbu chora-tadbirlar onalar va bolalarning jismoniy, ruhiy va ijtimoiy farovonligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Аннотация: В Республике Узбекистан защита прав матерей и детей является приоритетным направлением государственной политики. Разработаны и реализуются законодательные акты, направленные на обеспечение их прав и социальной поддержки. Важную роль играет предоставление медицинской помощи, социальных гарантий и психологической поддержки матерям и детям. Создаются специализированные центры, работают горячие линии и консультативные службы. В образовательных учреждениях проводятся психологические тренинги и консультации. Также развивается дистанционная психологическая поддержка через онлайн-платформы. Все эти меры способствуют созданию благоприятной среды для физического, эмоционального и социального благополучия матерей и детей.

Abstract: In the Republic of Uzbekistan, the protection of mothers' and children's rights is a priority area of state policy. Legislative acts have been developed and implemented to ensure their rights and social support. Medical care, social guarantees, and psychological assistance play a crucial role in supporting mothers and children. Specialized centers, hotlines, and counseling services have been established. Psychological training sessions and consultations are conducted in educational institutions. Additionally, remote psychological support is being developed through online platforms. All these measures contribute to creating a favorable environment for the physical, emotional, and social well-being of mothers and children.

Kalit so‘zlar: onalar huquqlari, bola huquqlari, psixologik yordam, ijtimoiy himoya, tibbiy xizmat, qonunchilik, ishonch telefoni, maslahat xonalari, ta’lim muassasalari, psixologik trening, onlayn maslahat, ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash, maxsus markazlar, oilaviy psixologiya

Ключевые слова: права матерей, права ребенка, психологическая помощь, социальная защита, медицинское обслуживание, законодательство, телефон доверия, консультационные центры, образовательные учреждения, психологические тренинги, онлайн-консультации, социальная поддержка, специализированные центры, семейная психология

Keywords: mothers' rights, children's rights, psychological support, social protection, medical services, legislation, helpline, counseling centers, educational institutions, psychological training, online consultations, social assistance, specialized centers, family psychology

KIRISH

O‘zbekiston Respublikasida onalar va bolalar huquqlarini himoya qilish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Ushbu yo‘nalishda huquqiy asoslar mustahkamlab borilmoqda, maxsus qonunlar qabul qilinib, ularning ijrosi ta’minlanmoqda. Onalar va bolalarga har tomonlama qo‘llab-quvvatlash tizimi yaratilgan bo‘lib, bunda tibbiy xizmatlar, ijtimoiy yordam, psixologik maslahat va himoya mexanizmlari muhim o‘rin tutadi. Davlat va nodavlat tashkilotlar tomonidan maxsus markazlar, ishonch telefonlari va maslahat xonalari faoliyat yuritmoqda. Ta’lim muassasalarida psixologik trening va maslahatlar tashkil qilinib, bolalar va ularning ota-onalari uchun ruhiy barqarorlikni ta’minlashga yo‘naltirilgan dasturlar amalga oshirilmoqda. Zamonaviy texnologiyalar asosida onlayn platformalar orqali masofaviy psixologik yordam tizimi rivojlantirilmoqda. Ushbu sa’y-harakatlar onalar va bolalar huquqlarini to‘laqonli ta’minlash, ularning jismoniy, ruhiy va ijtimoiy farovonligini oshirishga xizmat qiladi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Onalar va bolalar huquqlarini himoya qilish hamda ularga psixologik yordam ko‘rsatish bo‘yicha ilmiy-adabiy manbalar keng qamrovli tadqiqotlar va huquqiy hujjatlarni o‘z ichiga oladi. Ushbu mavzuga oid tadqiqotlar asosan xalqaro va milliy qonunchilik, psixologiya, pedagogika, sotsiologiya hamda tibbiyot sohalariga oid ilmiy ishlar orqali o‘rganiladi. O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi, “Bola huquqlari to‘g‘risida”gi qonun, “Ayollar va erkaklar teng huquqlari va imkoniyatlari kafolatlari to‘g‘risida”gi qonun hamda O‘zbekiston Respublikasining BMTning Bola huquqlari to‘g‘risidagi konvensiyasiga qo‘shilishi mamlakatimizda onalar va bolalar huquqlarini huquqiy jihatdan himoya qilishga qaratilgan asosiy normativ-huquqiy hujjatlardir. Shu bilan birga, onalik va bolalikni himoya qilish bo‘yicha davlat dasturlari va loyihalari, xususan, “Inson qadri uchun” tamoyili asosida ishlab chiqilgan ijtimoiy himoya tizimi, “Ayollar daftari”, “Temir daftar” va “Yoshlar daftari” doirasida amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar onalar va bolalarni har tomonlama qo‘llab-

quvvatlashga xizmat qilmoqda. Psixologiya va pedagogika sohalarida onalar va bolalar psixologik holatini o‘rganish bo‘yicha ilmiy tadqiqotlar muhim ahamiyat kasb etadi.

Bolalarning ruhiy holatini mustahkamlash, ota-onalar bilan munosabatlarini yaxshilash, stress va depressiyani oldini olish bo‘yicha ilmiy maqolalar va monografiyalar shaxsiy rivojlanish hamda ijtimoiy moslashuv jarayonlarini tushunishga yordam beradi. Jahon tajribasiga asoslangan ilmiy manbalarda bolalar va onalar uchun psixologik treninglar, maslahat xonalari, ishonch telefonlari, ijtimoiy va psixologik xizmatlarning samaradorligi bo‘yicha tadqiqotlar olib borilgan. Xususan, rus va ingliz olimlarining oilaviy psixologiya bo‘yicha ishlari hamda xalqaro tashkilotlar – UNICEF, WHO, UN Women kabi institutlarning hisobotlari ham onalar va bolalar huquqlarini himoya qilish masalalarini tahlil qilish uchun muhim manba hisoblanadi. Shuningdek, zamonaviy psixologik yordam shakllari, jumladan, onlayn psixologik maslahatlar, masofaviy treninglar va psixoterapiya usullari bo‘yicha tadqiqotlar ham dolzarb ahamiyat kasb etadi. Shu asosda olib borilgan adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, onalar va bolalarning huquqlarini himoya qilish hamda ularga psixologik yordam ko‘rsatish bo‘yicha huquqiy va ilmiy jihatdan mukammal tizim yaratilgan bo‘lib, u doimiy ravishda takomillashtirib borilmoqda. Onalar va bolalar huquqlarini himoya qilish bo‘yicha adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, ushbu yo‘nalishda olib borilgan tadqiqotlar huquqiy, psixologik, ijtimoiy va tibbiy jihatlarni qamrab oladi. Xususan, bolalar huquqlarini ta‘minlash bo‘yicha xalqaro me‘yoriy hujjatlar, jumladan, BMTning Bola huquqlari to‘g‘risidagi konvensiyasi va uning fakultativ protokollari, Shveysariya, Shvetsiya, Germaniya kabi rivojlangan davlatlarning ijtimoiy himoya tizimlari haqidagi ilmiy manbalar muhim ahamiyatga ega. Ushbu davlatlarda onalar va bolalar uchun yaratilgan sharoitlar, psixologik va ijtimoiy yordam mexanizmlari O‘zbekiston tajribasi bilan qiyosiy tahlil qilinib, samarali strategiyalarni ishlab chiqish uchun foydalanilmoqda. Psixologik yordam ko‘rsatish bo‘yicha adabiyotlar tahlilida bolaning ruhiy rivojlanishi, oilaviy muhitning psixologik ta‘siri, ota-onalar bilan muloqot strategiyalari, inqirozli vaziyatlarni yengish usullari kabi mavzular yetakchi o‘rin tutadi. Bolalarga psixologik yordam ko‘rsatishda yosh xususiyatlarini inobatga olish, ularning ehtiyojlariga mos yondashish bo‘yicha olib borilgan tadqiqotlar muhim nazariy va amaliy asoslarni taqdim etadi. Masalan, Vygotskiy, Piaget, Erikson kabi olimlarning bolaning psixologik rivojlanishi haqidagi ilmiy ishlari pedagogik va psixologik yondashuvlarni aniqlashda muhim rol o‘ynaydi. Zamonaviy adabiyotlarda esa bolalar va onalar uchun psixologik treninglar, stressni kamaytirish usullari, hissiy barqarorlikni oshirish bo‘yicha turli metodikalar keng o‘rganilgan. Tahlil qilingan adabiyotlar shuni ko‘rsatadiki, onalar va bolalar huquqlarini himoya qilish hamda ularga psixologik yordam ko‘rsatish bo‘yicha ilmiy-nazariy bazalar yetarli darajada shakllangan. Biroq, zamonaviy psixologik yordam shakllarini kengaytirish, masofaviy psixologik maslahatlarni rivojlantirish, individual va guruhli psixoterapiya usullarini takomillashtirish kabi yo‘nalishlar bo‘yicha hali ham qo‘shimcha tadqiqotlar olib borish zarur. Shu boisdan, ushbu sohada amalga oshirilayotgan chora-

tadbirlarni doimiy ravishda yangilash va xorijiy tajribalarni o‘rganish dolzarb vazifa bo‘lib qolmoqda.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot metodologiyasi onalar va bolalar huquqlarini himoya qilish hamda ularga psixologik yordam ko‘rsatish bo‘yicha ilmiy asoslangan natijalarga erishish uchun qo‘llaniladigan usullar, tamoyillar va yondashuvlar majmuasini o‘z ichiga oladi. Ushbu tadqiqotda huquqiy, psixologik va sotsiologik tahlil usullaridan foydalanildi. Birinchidan, normativ-huquqiy bazani o‘rganish orqali O‘zbekiston Respublikasi qonunchiligi, xalqaro huquqiy hujjatlar, xususan, BMTning Bola huquqlari to‘g‘risidagi konvensiyasi hamda mamlakatimizdagi mavjud davlat dasturlari tahlil qilindi. Ikkinchidan, psixologik yondashuvlar asosida bolalar va onalar uchun psixologik yordamning samaradorligini oshirishga yo‘naltirilgan metodlar o‘rganildi. Psixologik treninglar, maslahat xonalari, ishonch telefonlari va onlayn psixologik yordam xizmatlarining amaliy jihatlari tahlil qilindi. Uchinchidan, sotsiologik tadqiqot usullari qo‘llanilib, so‘rovnomalar, intervyular va eksperimental metodlar orqali onalar va bolalarning huquqiy xabardorlik darajasi hamda psixologik holati o‘rganildi. Empirik tadqiqotlar jarayonida respondentlar bilan yuzma-yuz suhbatlar, fokus-guruh muhokamalari o‘tkazilib, ularning onalik va bolalikni himoya qilishga oid fikr-mulohazalari tahlil qilindi. Eksperimental yondashuv doirasida psixologik maslahat va treninglarning samaradorligi baholandi, bu esa psixologik yordam ko‘rsatishning real natijalarini aniqlash imkonini berdi. Kontent-tahlil usuli orqali ilmiy maqolalar, qonun hujjatlari va xalqaro tashkilotlarning hisobotlari chuqur o‘rganilib, ular asosida tadqiqotning nazariy va amaliy jihatlari belgilandi. Shu bilan birga, qiyosiy tahlil usuli yordamida O‘zbekiston tajribasi boshqa mamlakatlardagi amaliyotlar bilan solishtirilib, ilg‘or tajribalar aniqlab chiqildi. Ushbu metodologik yondashuvlar tadqiqotning ilmiy asoslangan bo‘lishini, onalar va bolalar huquqlarini himoya qilish hamda ularga psixologik yordam ko‘rsatish borasidagi muammolar va ularning yechimlarini aniq belgilash imkonini berdi. Tadqiqotda statistik tahlil usullaridan ham keng foydalanildi.

So‘rovnomalar natijalari kvantitativ usullar yordamida qayta ishlanib, foiz va nisbatlar shaklida taqdim etildi. Bu esa onalar va bolalar huquqlarini himoya qilish bo‘yicha amalga oshirilayotgan chora-tadbirlarga aholining munosabatini baholash imkonini berdi. Shuningdek, psixologik maslahat va treninglarning samaradorligini o‘lchash uchun eksperimental va nazorat guruhlari o‘rtasidagi farqlar statistik usullar orqali tahlil qilindi. Tadqiqotda sifat tahlili usuli qo‘llanilib, onalar va bolalarning huquqiy xabardorligi, psixologik yordamdan qoniqish darajasi hamda mavjud muammolar bo‘yicha subyektiv fikr-mulohazalar yig‘ildi va interpretatsiya qilindi. Shu bilan birga, kontent-tahlil usuli asosida davlat dasturlari, qonunchilik hujjatlari, psixologik yordamga oid ilmiy maqolalar va xalqaro tashkilotlarning hisobotlari tizimli ravishda o‘rganildi. Tadqiqot doirasida qiyosiy tahlil usuli yordamida O‘zbekistonda onalar va bolalar huquqlarini himoya qilish bo‘yicha olib borilayotgan chora-tadbirlar xalqaro tajriba bilan solishtirildi. Xususan, rivojlangan davlatlarda qo‘llanilayotgan oilaviy psixologik yordam

modellarining samaradorligi baholanib, O‘zbekiston sharoitida qo‘llash mumkin bo‘lgan innovatsion yondashuvlar ishlab chiqildi. Tahlil jarayonida intervyu usuli orqali mutaxassislar, jumladan, psixologlar, huquqshunoslar, ijtimoiy himoya sohasi vakillari va ta‘lim muassasalari pedagoglarining fikrlari o‘rganildi. Bu esa onalar va bolalar bilan ishlashda yuzaga keladigan real muammolarni aniqlash va ularning samarali yechimlarini tavsiya etish imkonini berdi. Tadqiqot metodologiyasida eksperimental yondashuv asosida psixologik treninglar va maslahatlarning samaradorligi amaliy sinovdan o‘tkazildi. Bunda ishtirokchilarning dastlabki va keyingi psixologik holati baholanib, ularga ko‘rsatilgan psixologik yordamning natijadorligi tahlil qilindi. Umuman olganda, tadqiqotda qo‘llanilgan metodologik yondashuvlar tizimli va kompleks tahlil olib borish, onalar va bolalar huquqlarini himoya qilish hamda ularga psixologik yordam ko‘rsatish borasidagi mavjud muammolarni chuqur o‘rganish va samarali yechimlarni ishlab chiqishga imkon berdi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Tahlil va natijalar bo‘limida onalar va bolalar huquqlarini himoya qilish hamda ularga psixologik yordam ko‘rsatish bo‘yicha amalga oshirilgan tadqiqot natijalari ko‘rib chiqildi. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, mamlakatimizda onalar va bolalar huquqlarini ta‘minlash bo‘yicha qator huquqiy va ijtimoiy chora-tadbirlar amalga oshirilgan bo‘lsa-da, bu sohada hali ham dolzarb muammolar mavjudligi aniqlandi.

Birinchi navbatda, normativ-huquqiy bazani tahlil qilish natijalari shuni ko‘rsatdiki, O‘zbekiston Respublikasida onalar va bolalar huquqlarini himoya qilish bo‘yicha bir qancha qonunlar va davlat dasturlari qabul qilingan. “Bola huquqlari to‘g‘risida”gi qonun, “Ayollar va erkaklar teng huquqlari va imkoniyatlari kafolatlari to‘g‘risida”gi qonun, “Nogironligi bo‘lgan shaxslarni davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash to‘g‘risida”gi qonun hamda tegishli qaror va farmonlar ushbu yo‘nalishda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shu bilan birga, BMTning Bola huquqlari to‘g‘risidagi konvensiyasi va boshqa xalqaro huquqiy hujjatlar asosida mamlakatimizda bolalar huquqlarini himoya qilishning huquqiy mexanizmlari takomillashtirilmoqda. Ikkinchidan, psixologik yordamning amaliy holati tahlil qilindi. So‘rovnomalar natijalariga ko‘ra, respondentlarning aksariyati bolalar va onalar uchun psixologik maslahat markazlari mavjudligini bilsa ham, ushbu xizmatlardan foydalanish darajasi pastligini ko‘rsatdi. Buning asosiy sabablari sifatida aholining psixologik xizmatlarga nisbatan ishonchsizligi, bu boradagi axborot yetishmovchiligi hamda malakali psixologlarning yetishmasligi qayd etildi. Xususan, psixologik maslahat va treninglarga qatnashgan respondentlarning 65 foizi bunday xizmatlarning ruhiy holatga ijobiy ta‘sir ko‘rsatishini ta‘kidlagan bo‘lsa, 35 foizi esa ulardan foydalanish imkoniyatlari cheklanganini bildirgan. Uchinchidan, oilaviy muhitning bolalar ruhiy holatiga ta‘siri o‘rganildi. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, oilaviy nizolar, ota-onalar bilan yetarlicha muloqot qilmaslik, ijtimoiy va iqtisodiy muammolar bolalar psixologik holatiga salbiy ta‘sir ko‘rsatmoqda. Xususan, ota-onasi ajrashgan yoki ijtimoiy-iqtisodiy qiyinchiliklarga duch kelayotgan oilalarda o‘sgan bolalarda stress va depressiya alomatlari ko‘proq kuzatilgani aniqlandi. Ishonch telefonlari, onlayn

maslahat platformalari va maxsus markazlarning samaradorligi tahlil qilindi. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, bolalar va onalar tomonidan ishonch telefonlariga murojaatlar soni yildan yilga ortib bormoqda. Biroq, ba'zi hollarda chaqiriqlarga tezkor javob berish, individual yondashuvni ta'minlash va maxsus treninglar o'tkazish bo'yicha muammolar mavjud. Qiyosiy tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki, rivojlangan davlatlarda bolalar va onalar uchun ijtimoiy va psixologik yordam ko'rsatish mexanizmlari yanada mukammal shakllantirilgan. Masalan, Germaniya va Shvetsiyada davlat tomonidan moliyalashtiriladigan maxsus psixologik markazlar mavjud bo'lib, ularda oilaviy terapiya, bolalar va o'smirlar uchun maxsus dasturlar ishlab chiqilgan. O'zbekistonda esa bunday markazlarning soni yetarli darajada emas, bu esa psixologik yordam olish imkoniyatlarini cheklaydi. Tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki, mamlakatimizda onalar va bolalar huquqlarini himoya qilish bo'yicha sezilarli ijobiy o'zgarishlar amalga oshirilgan bo'lsa-da, mavjud tizimni yanada rivojlantirish, aholining huquqiy xabardorligini oshirish, psixologik yordamning qamrovini kengaytirish, zamonaviy texnologiyalardan foydalangan holda masofaviy maslahat tizimlarini rivojlantirish lozim. Shu sababli, davlat organlari, nodavlat tashkilotlar, psixologlar va huquqshunoslar hamkorlikda yangi dasturlar ishlab chiqishi va joriy qilishi muhim ahamiyat kasb etadi.

Onalar va bolalar huquqlarini himoya qilish va ularga psixologik yordam ko'rsatish bo'yicha olib borilayotgan ishlar muayyan ijobiy natijalarga erishishga xizmat qilgan bo'lsa-da, hali ham dolzarb muammolar saqlanib qolmoqda. Aholining huquqiy xabardorlik darajasi o'rtacha bo'lib, ko'pchilik fuqarolar mavjud qonunlar va davlat dasturlaridan to'liq xabardor emas. Ayniqsa, chekka hududlarda yashovchi ayollar va bolalar uchun huquqiy yordam olish imkoniyatlari cheklangan.

Psixologik xizmatlarning rivojlanish darajasi tahlil qilinar ekan, ijtimoiy yordam markazlarida malakali mutaxassislarning yetishmasligi, aholining psixologik maslahat xizmatlariga ishonchi pastligi va ayrim hollarda bunday xizmatlar pullik ekani sababli ulardan foydalanish darajasi pastligi aniqlandi. Tadqiqot davomida olib borilgan intervyular shuni ko'rsatdiki, bolalar va onalar ko'pincha oilaviy muammolar, stress va depressiya kabi muammolar bilan yolg'iz kurashishga majbur bo'lib, psixologik yordamga murojaat qilishni oxirgi chora sifatida ko'radilar. Davlat organlari, nodavlat tashkilotlar, psixologlar va huquqshunoslarning hamkorligi orqali mazkur muammolarning samarali yechimlarini ishlab chiqish va amalga oshirish mumkin.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa va takliflar qismi onalar va bolalar huquqlarini himoya qilish hamda ularga psixologik yordam ko'rsatish bo'yicha olib borilgan tadqiqot natijalariga asoslangan holda umumiy xulosalar chiqarish va takliflar ishlab chiqishga qaratilgan. Tadqiqot davomida ushbu sohadagi mavjud holat o'rganilib, huquqiy bazaning yetarli darajada rivojlanganligi, ammo psixologik yordam ko'rsatish tizimini yanada takomillashtirish zarurligi aniqlangan.

- O'zbekiston Respublikasida onalar va bolalar huquqlarini himoya qilish bo'yicha qator qonunlar va davlat dasturlari mavjud bo'lsa-da, aholining huquqiy xabardorligi yetarli

darajada emas. Bu esa ba’zi oilalar o‘z huquqlaridan to‘liq foydalana olmasligiga sabab bo‘lmoqda.

- Psixologik yordam tizimi mavjud bo‘lsa-da, uning qamrovi va sifati talab darajasida emas. Aholining psixologik xizmatlarga bo‘lgan ishonchini oshirish, malakali mutaxassislar tayyorlash va zamonaviy psixologik maslahat tizimlarini kengaytirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

Onalar va bolalar huquqlarini ta’minlash hamda ularga psixologik yordam ko‘rsatish bo‘yicha tizimni yanada rivojlantirish maqsadida quyidagi takliflar ilgari suriladi:

- Onalar va bolalar huquqlari to‘g‘risida aholining xabardorlik darajasini oshirish uchun maxsus ma’rifiy dasturlar, seminarlar va ommaviy axborot vositalari orqali targ‘ibot tadbirlarini kengaytirish lozim. Xususan, maktablar, bog‘chalar va mahallalarda bolalar va otalar uchun maxsus huquqiy treninglar o‘tkazilishi muhim.

- Psixologik yordam xizmatlarini yanada rivojlantirish va ularga kengroq qamrov berish uchun davlat va xususiy sektor hamkorligida maxsus markazlar tashkil etish, ishonch telefonlari va onlayn maslahat tizimlarini takomillashtirish, psixologik xizmatlarning sifati va mavjudligini oshirish zarur.

Onalar va bolalar huquqlarini himoya qilish hamda ularga psixologik yordam ko‘rsatish borasida olib borilayotgan ishlarning samaradorligini oshirishga qaratilgan chora-tadbirlarni takomillashtirish zarurligini ko‘rsatdi. Mavjud tizimni yanada rivojlantirish orqali aholining huquqiy va psixologik farovonligini ta’minlash, bolalar va onalar uchun yanada qulay muhit yaratish hamda ularning huquqlarini to‘liq ta’minlashga erishish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. – T.: O‘zbekiston, 2021. 476 bet.
2. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – T.: O‘zbekiston, 2023.
3. Yuldasheva G., Gafurova N. E., Borsiyeva Z.X. Inson huquqlari. – T.: Toshkent, 2014. 272 bet.
4. Mo‘minov A, Tillaboyev M. Inson huquqlari. – T.: Adolat nashriyoti, 2013. – 544 bet.
5. Saidov A .X. Turg‘unov M.T. Inson huquqlari umumiy nazariyasi. – T.:O‘zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2012. – 288 bet.
6. Saidov A. X. O‘zbekistonda ayol huquqlari. – T.: Inson huquqlari bo‘yicha O‘zbekiston Respublikasi milliy markazi, 2010. – 288 bet.
7. Bola huquqlari to‘g‘risidagi konvensiya va uning Fakultativ protokollari. / O‘zbekcha nashr uchun ma’sul muharrir A. X. Saidov. – T.: Inson huquqlari bo‘yicha O‘zbekiston Respublikasi Milliy markazi, 2009. – 72
8. Bola huquqlarining kafolatlari to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Qonuniga sharhlar / A.H. Saidov va boshqa.; Inson huquqlari bo‘yicha O‘zbekiston Respublikasi Milliy markazi, T.: “Vektra-Press”, 2009 – 272 b.
9. Safarov B.J. - Iste’molchilar xulq-atvori. O‘quvqo‘llanma – T.: Iqtisodiyot , 2019.163 b.